

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼՔ

Ազգագրական Հանդիսի մասին եղած գրախոսութիւնները—Ազգագրական Հանդիսի մասին խօսեցին հալոց գրեթէ բոլոր և օտար մի քանի պարբերական հրատարակութիւնները: Սրանցից նպաստաւոր էին «Հանդէս Ամսօրեայ» (1895 թ. № 6 և 96 թ. № 5), Ա. Մամուլ (96 թ. № 5), «Ծագիկ» (96 թ. № 13), «Հալրենիք» (96 թ.), «Տարազ» (95 թ. № 23), «Արձագանք» (96 թ. ապրիլ), «Новое Обозрѣніе» (96 թ. ապրիլ), «La revue des Traditions populaires» (96 թ.), «Petermanns Mitteilungen» (1897 թ. ապրիլ), իսկ աննշապատ՝ «Նոր-Դար» (№ № 79, 80, 81, 82), «Մշակ» (№ 41) և «Մուրճ» (№ 3, 4 և 5), թէև սրանց մէջ ևս կալին նպաստաւոր կէտեր *):

Կարծում ենք, որ այս վերջի հրատարակութիւնների աղաչես վերաբերուելու պատճառը այն է եղել, որ հիւրըկալել են ոչ մասնագէտ անձերի քննադատութիւնները մի մասնագիտական հանդիսի մասին, որով և՛ ծագրելի հակասութիւնների մէջ են ընկել: Ապաչես օրինակ «Նոր-Դար»-ի խմբագրութիւնը նախ գովասանքով է խօ-

*) Բերենք իրր ապացոյց մի քանի օրինակներ.

«Ազգագրական Հանդիսի» երեսւր մեր պարբերական մամուլի աննախանձելի ատպարէզում մի նշանաւոր երեսութ էւ: (Մեղաւորեան, «Մուրճ» եր. 463):

«Ննդունում ենք ձաւախք» աշխատութեան ազգագրութեան տեսակէտից ունեցած արժանիքը, որը մենք արեւելագէտների կոնգրէսում իսկ (Ժընև) ցոյց ենք տուել: (Մեղաւորեան, «Մուրճ» եր. 465):

«Ն. Լալախեան... իրականութեան մարդ է, նա իւր ձաւախքով ցոյց տուաւ, որ հասկանում է և զիտէ դիտել և նկարագրել ժողովրդի իրական կեանքը: (Մեղ. «Մուրճ» եր. 467):

... Դովելի նպատակ, խրախուսանքի արժանի ձեռնարկութիւն, որին կատարեալ աջողութիւն ենք ցանկանում: (Խմբ. «Նոր-Դար», № 102):

... Ա. գիրքն արտաքին և ներքին կողմից բաւական նպաստաւոր ապակրութիւն է թողնում և երևում է, որ խմբագրողը լուրջ աշխատութիւն է գործ գրել վրան: (Խմբ. «Նոր-Դար», 96 թ. № 55):

Մենք միանգամայն գովում ենք պ. Լալախեանցի հրատարակչական ե-

ստամ (ԱՆՈՐ-ԴԱՐՈ, 95 թ. № 102 և 96 թ. № 55), լետոլ մի սքոլաստիկ փանուէլի բերանով փողոցալին հալոյանքներ թափում և ապա մի քանի շաբաթից լետոլ արտատպում է Ա. Կ. ստորագրութեամբ մի քանի լողուածներ, որոնք գողացուած էին Ազգադրական Հանդիսից, երբեմն քաղուածօրէն, տեղ-տեղ էլ նախադասութիւն առ նախադասութիւն արտագրելով և Զաւախքի սովորութիւնները վանին վերագրելով (Հմմտ. Ազգ. Հանդէս I գիրք, եր. 277—319 ԱՆՈՐ-ԴԱՐՈ 96 թ. №№ 162, 187):

Նոյնքան ծաղրելի է և մի ինչ որ վանցեանի դրութիւնը (սՄուրն). սյարոնը, որ Լետուրնօի անունն անգամ ուղիղ գրել չգիտէ (գրում է Լէ-Տուրնօ), որ Մորգանի և Լետուրնօ դրուածքները միայն անունով գիտէ, լանկարծ վեր է կենում և մի մասնագիտական հանդէս, և Ֆրանսիայի պարծանք Լետուրնօին քննադատում:

Մի ուրիշը, Լ. դատապարտում է մեզ, որ մենք մեզ նպատակներ ենք դրել, որ մեր ուժերից վեր գործ ենք սկսել, և որ մենք մեր ա. գրքով չենք իրագործել մեր նպատակը (սՄշակ 96 թ. № 41): Պարոնը ալս տողերը գրելիս արդեօք իրեն հաշիւ է տուել, թէ նպատակը դրում է նրա համար, որ ալդ նպատակը համակրողները համախմբուին և աշխատեն իրագործելու, թէ իւրաքանչիւր հանդէս ոչ միայն մի անհատի, այլ սրա նախաձեռնութեամբ համակրողների ուժերի վրայ է հիմնում և թէ ամէն մի ձեռնարկութեան սկզբում թերութիւններ կունենալ, և մենք հեռու ենք մեր գործի վրա: Այլ կերպ նախելուց, բաց չէ որ միշտ ձգտելով դէպի միևնոյն նպատակը, հնարաւորութիւն կալ աւելի մօտենալու կատարելութեան, քան զուրկ լինելով նպատակից՝ շարունակ խարխալիլ:

Այս բոլորը մեզ մի խորհրդածութեան է տանում, ի՞նչ է պատճառը, որ հալոց գրականութիւնը ալժմա ալսպէս աննախանձելի դրութեան մէջ է ընկել: Արդեօք այն չէ, որ մենք շատ ամենադէտներ, բաց ոչ մասնագէտներ ունինք: Ամէն մի գրող գրում է ամէն բանի մասին, և ալս պատճառով էլ ոչ մի հարցի մէջ ոչ կարող է և ոչ էլ ժամանակ ունի խոր թափանցելու, ուստի և բոլոր գրուած-ռանդը և անվասութիւնը դրամական զոհողութիւնների առաջ: (Լ. սՄշակ, 96 թ. № 41):

Ընթալեանի աջախաբք, որ բանում է 261 երես (գրքի կիսից քիչ ավել) մի մանրամասն, բարեխիղճ և շատ հետաքրքրական տեղագրութիւն է, որ կարդացում է ախորժանքով: Ժողովրդական կեանքի և ոչ մի կողմը չէ մոռացուել. տնտեսական կեցութիւն, սովորութիւններ, աւանդութիւններ, խօսք ու զրոյց—ամէն բան կալ, Այս գրութեան են վերաբերում մի քանի հաս շատ սիրուն պատկերներ: (Լ. սՄշակ, № 41):

. . . Լետուրնօի գործը շատ հետաքրքրական բան է և հաղկանալի լինում է թարգմանուած: (Լ. սՄշակ, № 41):

ները գուրս են գալիս վեր ի վերու, թեթև և արժէք չունեցող, Ալապիսով նա ոչ միայն սպանում է ընթերցողի ժամանակը, այլ և փչացնում նրան, սովորեցնելով թեթևութեամբ վերաբերուիլ դէպի ամենալին ինչ, թուլացիկ կերպով նայել և անցնել, Սև երբ մի լուրջ բան է գրում ալգալիսի ընթերցողի առաջ, սովոր չլինելով լեռ է քաշւում և փոխանակ իւր ճաշակի խանգարումը խոստովանելու, առաջարկում են է դատապարտում, Ալապիսի վերաբերումն ու խանգարողութիւնները մեր մէջ դժբախտաբար խնդրել են մի քանի մասնագիտական հանդէսները, լռեցրել են հալ մասնագէտներին, ասպարէզից հեռացրել լրջամիտ գրողներին....

Նոյնպիսի հարուածներ մեզ էլ են գալիս, սակայն մեր ձեռնարկութիւնը սաղգի ինքնաճանաչութեան զգացման վրալ հիմնուած լինելով» (Ազգ. Հան. Ա. գ., եր. 5) լուս ունինք՝ որ ինքնաճանաչութեան զարգացմամբ, սա ևս պիտի առաջ դնայ, և ազգի ինքնաճանաչութեան ոգին չպիտի թուլ տալ կորչելու մի հանդէս, որ կուտուած է իրականապէս պատկերացնելու նրա կեանքի որոշ երևութները:

Թո՛ղ չարանենգները մեր վերոյիշեալ խօսքերը մեծամտութիւն չհամարեն և ոչ էլ իրենց իրաւունք տան մեզնից մասնագէտներին մի ահագին խումբ պահանջելու: Մենք լուրջ դիտաւորութիւններով, և մասնագիտաբար աշխատելու տենչով ասպարէզ ենք եկել և մեր ալս հրատարակութիւնը զեռ ևս լոկ փորձ է ի մի խմբելու մեր մասնագէտներին, ընդհանուր ուժերով մի գեղեցիկ գործ կատարելու: Եթէ սիրով ընդունեն ալդ հրաւերը հալ մասնագէտները, ալն ժամանակ կունենանք մի ազգագրական ընկերութիւն և նրա օրդանը, որ անհամեմատ բարձր կը լինի ալժմեան փորձերից և, վստահ ենք լիովին կը համապատասխանի իւր կոչմանը: Իսկ եթէ ոչ, առանց ուրիշների աղմուկների էլ ինքն իրեն կանգ կառնի:

Այսպէս ուրեմն, մենք խնդրում ենք ոչ մասնագէտներին իզուր աղմուկներ չբարձրացնել, իսկ մասնագէտներին հաճիլ միահամուռ ուժերով փրկելու զոնէ ալն մնացորդները, որոնք կարճ միջոցով արդէն կարող են բոլորովին անհետանալ *): Ինչքան էլ որ քիչ բան փրկենք, ալնուամենայնիւ ծառայած կը լինինք գործին:

Մեզնից բոլորովին անկախ պատճառով չկարողացանք հրատարակել Լետուրնօի «Ինկերաբանութիւնը» և «Ստատիստիքական տեղեկութիւններ» հաւաքելու ծրագիրը:

*) Յիշենք կորուստ սպառնացող պատճառներից զոնէ մինը — Անգրկովկասում ալժմ շինուող նրկաթուղիները:

Մեզնից անկախ էին նաև ան պատճառները, որոնք թող
չտուլին հրատարակելու անցեալ տարուալ երկրորդ համարը:

Անցեալ տարի Նւլախ կալարանում ակ իրերի հետ գողացան
նաև մեր նոր ստացած քսան և երկու քլիշան, որը և մասամբ
պատճառ եղաւ համարի լոյս չտեսնելուն:

Այս տարուալ երկրորդ համարը (երրորդ գիրքը) լոյս կը տեսնի
հոկտեմբերին:

Վարանդային վերաբերեալ նիւթերը խմբագրուելուց լետոյ
կարդացուած են լոգուածագիրներէից և ակ սեղացիներէից կազմուած
ժողովներում, լատկապէս վերատուգելու նպատակով:

Հանդիսի լաջորդ համարում կը տանք Վարանդայի բնակա-
րանների, զղեստների ու զարդերի, ինչպէս և՛ նշանաւոր տօներ
նկարագրութիւնը և բանաւոր գրականութեան վերաբերեալ նմուշներ:

Լ. քննադատի պահանջներից մինը («Մշակ» № 41)—նախ
տալ ժողովրդականացրած երկեր—իրաւացի գտնելով՝ այս համա-
լում փոխանակ Սպենսերի «Լնկերաբանութեան» համառօտութեան
թարգմանութիւնը տալու (որ արդէն պատրաստ ունինք), տալիս
ենք կանեստրինի «Մարդաբանութիւնը», որ անհամեմատ աւելի
մատչելի է ընթերցող հասարակութեան մեծ շրջանին:

*
* *

Վարանդայի «Հաստօքը» արդէն թարգմանուած է ֆրանսերէն:
Լսում ենք, որ պ. Ջելինսկին ձեռնարկել է քաղուածօրէն
թարգմանելու ուստերէն «Ազգագրական Հանդիսի» Ա. գրքի մէջ
տպուած «Ջաւախքը»:

*
* *

Արդէն ձեռնարկուած է նիւթեր հաւաքելու Լոռու (Տաշիր) և
Ջանդեղուրի գաւառների մասին, ուստի խնդրում ենք, որ նիւթեր
ունեցողները ուղարկեն մեզ իրենցն էլ, մերիճների հետ միացնելու:
Պարզ է, որ իւրաքանչիւր նիւթ կը տպագրուի հաւաքողի ստորա-
գրութեամբ:

Սկսելով տպագրել սկենդանական վէպը, խնդրում ենք ամէն
կողմից նիւթեր ուղարկելու մեզ:

կարծում ենք, որ եթէ լաջողինք բաւականին նիւթեր հաւաքելու և վերջը միւս ազգերի նորնաման վէպերի հետ համեմատելու, կարող է շատ հետաքրքիր լինել և գիտական արժէք ունենալ:

Արդէն սկսել ենք արհեստներին վերաբերեալ աւանդութիւններ, սնտրիապաշտութիւններ, առածներ հաւաքել, ուստի և՛ խնդրում ենք ալ մասին եւ նիւթեր ուղարկել մեզ, որոնք կը տպուին ուղարկողների ստորագրութեամբ:

Շնորհակալութիւն ենք լսելու ալ Յ. Քամալեանին, որ համակրելով մեր Հանդէսը, քսան և հինգ օրինակի բաժանորդ գրուելով՝ նուիրեց զանազան հիմնարկութիւնների:

Արտասահմանից մեր Հանդիսին բաժանորդ գրողները կարող են դիմել նաև Վիէննայի «Հանդէս Ամսօրեալ»-ի խմբագրութեան, (Rédaction de la Revue Handess Amsorya, au Couvent des RR. PP. Mechitharistes. Vienne, (Autriche VII/2 Mechitaristengasse 4), որին նաև պիտի ուղղել արտասահմանից մեզ հասանելի գրամները: Փոխադարձաբար, «Հանդէս Ամսօրեալին» էլ Ռուսաստանից բաժանորդ գրողները կարող են դիմել և մեզ:

Ուսումնասիրութիւններ հայկական ցեղագրութեան մասին.— Բազմավէպի (№ 3) մէջ կարդում ենք. «Հունգարացի հալազգի ուսուցչապետ ալ. Ղուկաս Պատրուբանի գերմաներէն լեզուով հրատարակած թերթն, որ է՝ Ուսումնասիրութիւնք հայկ. ազգագրութեան (Beiträge zur armenischen Ethnologie), կը կազմէ ի Բուդապէշտ ուսուցչ. Ան. Հերմանի ձեռքով հրատարակուող «Ethnologische Mittheilungen aus Ungarn» Հանդիսի մի մասը: Այս պլակիս պիտի լաջողեն 19 ուրիշ պրակներ եւ զուտ հայկական պարունակութեամբ, որոց խրաքանչիւրը 20 թերթերէ կը բաղկանալ, և գինն է 10 մարկ»:

Ուրախութիւնով ողջունում ենք այսպիսի մի օգտուէտ ձեռնարկութիւնը և կատարեալ լաջողութիւն ցանկանում:

Շնորհակալութեամբ ստացել ենք հետեւեալ գրքերը.

1) Մոսկուայի Կայսերական Հնագիտական ընկերութիւնից. — Матеріалы по археологiи Кавказа. Выпуски I—V.

- 2) Նոյն ընկերութիւնից.—Древности восточныя. Вып. I—V.
 3) *Халатъянуз*.—Армянскій эпосъ въ исторіи Арменіи Моисея Хоренскаго.
 4) *Լազարեան ծեմարան*.—Исслѣдованія и статьи Н. О. Эмман.
 5) Ս. Մախոսեան.—Աստվածաբանութիւն փառաւոր Բիզանդի-
 պատմութեան,
 6) Պօռեան.—Բոլոր երկերը (13 կտոր),
 7) Հայկունի.—Բոլոր երկերը (3 կտոր),
 8) Սմբատեան.—Տեղագիր Գեղարքունի գաւառի:

ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԳԻՍԻ

Ա. ԳՐԱԻ ԲՈՎԱՆԳԱՊԹԻԻՆԸ

ԱԶԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

	Երես
Հրատարակչից, Ե. Լալայեան	5
Համառօտ տեսութիւն Հայ ազգագրութեան, Ե. Լալ.	7
Մաննիացոց տէրութիւնը ըստ Վալդեմար Բելքի, Լ. Բ.	27
Խոջալլուի գերեզմանները, Լ. Բաբայեան.	37
Խժկօնք, Կրպէ	41
Կովկասի տեղը քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ, Ռ. Վիրխովի, թարգ. Լ. Բաբայեան	50
Ջաւախք, Ե. Լալայեան.	
ա) Պատմական համառօտ տեսութիւն.	116
բ) Ջաւախքի տեղագրութիւնը	125
գ) Հնութիւններ	153
դ) Բնակիչներ	173
ե) Վիճակագրական տեղեկութիւններ	186
զ) Ազգաբնակչութեան շարժումն	193
է) Տնտեսական դրութիւն	200
ը) Ժողովրդի լուսաւորութիւնը.	218
թ) Հայ գիւղացիների բնակարանները	224
ժ) Ձգեստ և զարդ	227